

готовності та/або оновлення існуючої ІТ-інфраструктури. Усвідомлення того, що структура ІТ-бюджету залежить від особливостей бізнесу і завдань, які перед ним стоять, привело до розмежування його на операційний та інвестиційний бюджети. Визначено перелік витрат та вимог, відповідно до яких повинно здійснюватися формування складових бюджету у сфері інформаційних технологій.

Висновки. Таким чином, у ході проведеного дослідження здійснено теоретичні та науково-практичні узагальнення проблеми застосування інформаційних технологій бухгалтерського обліку в управлінні суб'єктами туристичної діяльності, запропоновано методологічний та практичний інструментарій її вирішення. Результати мають концептуально-теоретичний та науково-прикладний характер, що дає можливість їх використання в науці та на практиці.

Список літератури

1. Клименко, О. В. Інформаційні системи і технології в обліку [Текст] : навчальний посібник / О. В. Клименко. – К. : Центр учбової літератури, 2008. – 320 с.
2. Мельниченко, С. В. Особливості використання інформаційних технологій як складової стратегії розвитку туризму [Текст] / С. В. Мельниченко // Формування стратегії сталого розвитку туризму і курортів в Україні : Всеукр. кругл. стіл, 26 черв. 2007. Київ : [зб. наук. стат. та виступ.]. – Сімферополь : Сімф. міська друкарня, 2007. – С. 68 – 75.
3. Мисака, Г. В. Бухгалтерський облік [Текст] : навчальний посібник / Г. В. Мисака, В. М. Шаманська. – К. : Центр учбової літератури, 2007. – 400 с.

Отримано 1.10.2010. ХДУХТ, Харків.
© І.В. Нестеренко, 2010.

УДК 657.21:336.69:006.32

О.В. Топоркова, канд. екон. наук
Т.О. Євлаш, асп.

ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ П(С)БО ТА МСБО СТОСОВНО ВІДОБРАЖЕННЯ ДЕБІТОРСЬКОЇ ЗАБОРГОВАНОСТІ В ОБЛІКУ

Здійснено порівняльний аналіз національних положень (стандартів) бухгалтерського обліку та міжнародних стандартів бухгалтерського обліку стосовно відображення дебіторської заборгованості в обліку і фінансовій звітності.

Произведен сравнительный анализ национальных положений (стандартов) бухгалтерского учета и международных стандартов бухгалтерского учета относительно отображения дебиторской задолженности в учете и финансовой отчетности.

The comparative analysis of national regulations (standards) accounting and international accounting standards for the display of account receivables in the accounting and financial reporting are done.

Постановка проблеми у загальному вигляді. В умовах розвитку міжнародного співробітництва та приведення національного законодавства у сфері бухгалтерського обліку до норм міжнародних стандартів особливої актуальності набуває облік дебіторської заборгованості. Неможливо говорити про ефективну структуру активів підприємства в умовах сьогодення, якщо питома вага дебіторської заборгованості складає 50% від суми оборотних активів підприємства. Масовим явищем стала наявність значних обсягів дебіторської заборгованості в активі балансу підприємства. В економіці України останнім часом обсяг невиконання платіжних зобов'язань почав збільшуватися у масштабах, що не відповідає критеріям нормального функціонування та розвитку підприємств.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням питання обліку дебіторської заборгованості за національними та міжнародними стандартами обліку займається низка провідних вітчизняних вчених, таких як: Ф.Ф. Бутинець, В.М. Костюченко, С.Ф. Голов, І.Ю. Кравченко, Г.А. Ямборко та ін.

Мета та завдання статті. Метою статті є здійснення порівняльного аналізу міжнародних стандартів бухгалтерського обліку та національних положень бухгалтерського обліку стосовно відображення дебіторської заборгованості в обліку та фінансовій звітності.

Виклад основного матеріалу дослідження. Згідно з МСБО 39 «Фінансові інструменти: визнання та оцінка» дебіторська заборгованість за продукцію, товари, послуги, роботи визнається як фінансовий актив, що є контрактним правом однієї сторони отримати грошові кошти та інший фінансовий актив від іншого підприємства і узгоджується з відповідним зобов'язанням сплатити другій стороні. Підприємству слід визнавати дебіторську заборгованість у балансі, коли воно стає стороною контрактних зобов'язань і внаслідок цього має юридичне право отримувати грошові або інші цінності. Згідно з П(С)БО 13 «Фінансові інструменти» дебіторську заборгованість (не призначену для перепродажу) можливо віднести до складу фінансових активів [3].

Вважаємо за доцільне проводити порівняльний аналіз визнання, оцінки, та припинення визнання дебіторської заборгованості в обліку згідно з національними положеннями (стандартами) бухгалтерського обліку та міжнародними стандартами бухгалтерського обліку (табл. 1).

Таблиця 1 – Порівняльний аналіз П(С)БО та МСБО стосовно відображення дебіторської заборгованості в обліку

Ознака	П(С)БО	МСБО
1	2	3
Первісне визнання активом	П(С)БО 10 «Дебіторська заборгованість»: – якщо існує ймовірність отримання підприємством майбутніх економічних вигід; – може бути достовірно визначена її сума	МСБО 39 «Фінансові інструменти: визнання та оцінка»: – коли підприємство стає стороною контракту і внаслідок цього має юридичне право отримувати грошові кошти
	Визнається активом одночасно з визнанням доходу від реалізації продукції, товарів, робіт і послуг	
Дохід визнається	П(С)БО 15 «Дохід»: – покушчеві передано ризики і винагороди, пов'язані з правом власності на продукцію (товар, інший актив); – підприємство не здійснює надалі управління та контроль за реалізованою продукцією (товарами, іншими активами); – сума доходу (виручка) може бути достовірно визначена; – є впевненість, що в результаті операції відбудеться збільшення економічних вигід підприємства, а витрати, пов'язані з цією операцією, можуть бути достовірно визначені	МСБО 18 «Дохід»: – підприємство передало покушчеві суттєві ризики та винагороди, пов'язані з власністю на продукцію (товар); – підприємство більше не бере участі в управлінні в тій мірі, яка, як правило, пов'язана з правом власності, і не контролює продану продукцію (товари); – сума доходу може бути достовірно оцінена; – існує ймовірність надходження економічних вигід, пов'язаних з операцією; – витрати, які були або будуть понесені у зв'язку з операцією, можуть бути достовірно оцінені
Оцінка	Поточна дебіторська заборгованість за продукцію, товари, роботи, послуги – за чистою реалізаційною вартістю. Довгострокова дебіторська заборгованість (на яку нараховуються відсотки) – за теперішньою вартістю	Поточна дебіторська заборгованість – за справедливою вартістю, до якої додаються витрати на операцію. Дебіторська заборгованість після первісного визнання оцінюється за амортизованою собівартістю. При чому повинна відбуватися перевірка на зменшення корисності
Відображення в балансі	Поточна – актив балансу, розділ «Оборотні активи» Довгострокова – актив балансу, розділ «Необоротні активи»	Актив балансу у вигляді сальдо за рахунками «Рахунки до отримання», скоригованого на суму безнадійних боргів у розділі «Оборотні активи»

1	2	3
Припирення визнання	Якщо дебіторська заборгованість перетворюється на безнадійну, або якщо минув строк позовної давності	Якщо: – підприємство втратило контроль над активом; – переважно усі ризики та винагороди було передано; – закінчився термін щодо права на грошові потоки від активу

Для визначення дебіторської заборгованості необхідно враховувати оцінку моменту, на який підприємство передає покупцеві ризики і вигоди, пов'язані з переходом права власності на продукцію (товар), потребує вивчення угода між ними та обставини операції.

Угода поставки продукції (товару), укладена між підприємством та покупцем, визначає умови переходу ризиків втрати або пошкодження продукції (товару) і вигід, пов'язаних з правом власності на підставі ІНКОТЕРМС-2000. Вивчення обставин господарської операції зумовлено тим, що в більшості випадків передача ризиків та вигід від володіння збігається з передачею юридичного права власності або з передачею у володіння покупця (наприклад, за умови здійснення оптово-роздрібною торгівлі). Проте в інших випадках передача ризиків та вигід від володіння відбувається не одночасно з передачею юридичного права власності або з передачею у володіння, наприклад, реалізація товару за консигнаційними (комісійними) угодами, коли одержання доходу від певної реалізації залежить від доходу, який отримує покупець від власної реалізації цих товарів [4, с. 253].

Головна проблема оцінки дебіторської заборгованості виникає в момент складання фінансової звітності. Методи оцінки дебіторської заборгованості повинні забезпечити дотримання одного з основних принципів підготовки фінансової звітності – обачності, згідно з яким сума оцінки активів і доходів підприємства не повинна бути завищена.

Відповідно до цього принципу у вітчизняній практиці обліку, як і в зарубіжній, поточна дебіторська заборгованість за рахунками оцінюється і відображається у звітності за чистою вартістю реалізації, тобто сума коштів, що реально може бути отримана в результаті її погашення.

Для визначення чистої вартості реалізації необхідно оцінити чисту суму коштів, що очікується одержати в результаті погашення дебіторської заборгованості за рахунками. У більшості випадків чиста вартість реалізації відрізняється від юридично належної до сплати величини. В англо-американській системі, наприклад, вона обчислюється шляхом сумування всієї дебіторської заборгованості за винятком зни-

жки і безнадійної дебіторської заборгованості. Згідно з П(С)БО 10 «Дебіторська заборгованість» чиста реалізаційна вартість визначається як сума поточної дебіторської заборгованості за вирахуванням резерву сумнівних боргів (рядок 161 «Первісна вартість» – рядок 162 «Резерв сумнівних боргів» Активу Балансу).

На нашу думку в Україні є недостатньо врегульовані питання, що потребують розгляду – облік сумнівної і безнадійної заборгованості. У зв'язку з цим, одним з актуальних завдань сьогодення є проведення порівняльного аналізу технології безнадійної і сумнівної заборгованості, а також базових положень оцінки і відображення облікової інформації про таку заборгованість у балансі, викладених у міжнародних і вітчизняних стандартах фінансової звітності.

Сумнівною повинна визнаватись дебіторська заборгованість, яка: не погашена в строки, встановлені договором, і не забезпечена відповідними гарантіями; за якою було порушено провадження у справі про банкрутство.

Для того, щоб належним чином створити спеціальні і загальні резерви, підприємство повинне мати достовірну інформацію про: ймовірність погашення заборгованості; погашення заборгованості в минулому залежно від строку заборгованості; ймовірність погашення заборгованості даним клієнтом.

П(С)БО 28 «Зменшення корисності активів» та МСБО 39 «Фінансові інструменти: визнання та оцінка» передбачають об'єктивні свідчення та ознаки зменшення корисності активу (табл. 2).

Таблиця 2 – Ознаки, що свідчать про зменшення корисності активу згідно з П(С)БО та МСФЗ

Ознаки, що свідчать про зменшення корисності активу	
1	2
Згідно з П(С)БО 28 «Зменшення корисності активів»	Згідно з МСБО 39 «Фінансові інструменти: визнання та оцінка»
оцінка на дату річного балансу	оцінка на кожен дату балансу
зменшення ринкової вартості активу протягом звітного періоду на суттєво більшу величину, ніж очікується	значні фінансові труднощі емітента
застаріння або фізичне пошкодження активу	фактичний розрив контракту
перевищення балансової вартості чистих активів підприємства над їх ринковою вартістю	надання позикодавцем боржникові пільгової позики

1	2
суттєві негативні зміни в технологічному, ринковому, економічному або правовому середовищі, в якому діє підприємство, що відбулися протягом звітного періоду або очікуються найближчим часом	висока ймовірність банкрутства або іншої фінансової реорганізації емітента
збільшення протягом звітного періоду ринкових ставок відсотка або інших ринкових ставок доходу від інвестицій, яке може вплинути на ставку дисконту і суттєво зменшити суму очікуваного відшкодування активу	зникнення активного ринку для цього фінансового активу внаслідок фінансових труднощів
суттєві зміни способу використання активу протягом звітного періоду або такі очікувані зміни в наступному періоді, які негативно впливають на діяльність підприємства	наявні дані свідчать про зменшення (яке можливо оцінити) у очікуваних майбутніх грошових потоках від групи фінансових активів після їх первісного визнання, хоча таке зменшення ще не можна ідентифікувати щодо окремих фінансових активів групи

Проведений аналіз, на нашу думку, свідчить про те, що оцінка зменшення корисності дебіторської заборгованості повинна проводитися на кожен дату балансу, а не лише на дату річного балансу (як зазначається у П(С)БО 28 «Зменшення корисності активів»), при якому дотримання принципів обачності та повного висвітлення є сумнівним.

За наявності даних про зменшення корисності фінансового активу чи групи фінансових активів МСБО 39 «Фінансові інструменти: визнання та оцінка» вимагає від бухгалтера-аналітика підприємства – розрахувати суму активу чи групи активів, що відшкодовуються, і відповідно визнати в балансі суму збитку від знецінення.

Згідно з міжнародними стандартами фінансової звітності сумою збитку від зменшення корисності дебіторської заборгованості є різниця між балансовою вартістю активу та теперішньою вартістю майбутніх грошових потоків, дискontованих за первісною діючою ставкою відсотка фінансового інструмента (сумою очікуваного відшкодування). Грошові потоки, пов'язані з короткостроковою дебіторською заборгованістю, як правило, не дисконтуються. Балансову вартість активу слід зменшити до його оціненої суми очікуваного відшкодування (прямо або застосовуючи рахунок резервів).

Зменшення корисності фінансових активів або групи фінансових активів визначається лише за наявності об'єктивних свідчень про зменшення корисності внаслідок події (або подій), які:

- 1) сталися після первісного визнання активу;
- 2) мають вплив на майбутні очікувані грошові потоки від фінансового активу або групи фінансових активів, які можуть бути достовірно оцінені.

Не завжди є можливість визначити одну дискретну подію, що спричинила зменшення корисності. Тому зменшення корисності може бути результатом комбінованого впливу кількох подій. Проте збитки, очікувані в результаті майбутніх подій, не розглядаються як можливі та не визнаються.

МСБО 39 «Фінансові інструменти: визнання та оцінка» передбачає також пряме списання сумнівної дебіторської заборгованості на витрати. Такий підхід у зарубіжній практиці зазвичай застосовують для відображення сумнівної заборгованості окремих дебіторів. Вітчизняною практикою передбачено створення резерву сумнівних боргів.

Для визначення сумнівної заборгованості щодо групи дебіторів у міжнародній практиці зазвичай застосовують такі методи:

- відсотка продажу;
- періодизації дебіторської заборгованості.

За методом відсотка продажу сумнівна дебіторська заборгованість визначається як добуток чистого продажу в кредит за звітний період та певного відсотка цього продажу, який, як свідчить попередній досвід, не буде сплачено у майбутньому.

Метод періодизації дебіторської заборгованості вимагає аналізу залишку дебіторської заборгованості на кінець звітного періоду щодо обліку її непогашення.

На основі цього аналізу до кожної групи дебіторської заборгованості застосовується певний відсоток сумнівних боргів, який базується на досвіді минулих періодів.

Отже, бухгалтеру варто оцінювати наявність об'єктивних даних, що свідчать про можливість знецінення фінансового активу чи групи активів, і рішення про списання безнадійної заборгованості або про створення резерву за сумнівною заборгованістю повинне бути обґрунтованим.

На думку багатьох економістів безнадійний борг є безумовним збитком лише за наявності документів, що безсумнівно будуть доводити неможливість одержання боргу, а також що сумнівні борги необхідно виключати з валового прибутку лише в тій частині щодо якої будуть наведені докази неможливості одержання необхідних грошей.

Оцінка дебіторської заборгованості починається з її аналізу, який полягає в тому, що складається перелік усіх дебіторів, визначаються терміни повернення боргу, визначається можливість повернення боргу в строки, передбачені відповідними договорами. Якщо робиться висновок про неможливість повернення боргу в термін чи виявляється прострочена заборгованість, необхідно проводити низку заходів. У балансі така заборгованість відповідно до зарубіжної практики повинна бути відображена з поправкою на безнадійні борги, а відповідно до вимог України і Росії – з коригуванням на резерв сумнівних боргів. Як бачимо застосовуються, зовсім різні підходи.

Таким чином, передбачається відображення в підсумку балансу поточної дебіторської заборгованості за чистою вартістю реалізації, для визначення якої обчислюється величина резерву сумнівних боргів. Що стосується довгострокової дебіторської заборгованості, то по ній резерв сумнівних боргів створюється відповідно до п. 12 П(С)БО 10 «Дебіторська заборгованість» у частині, що підлягає погашенню протягом дванадцяти місяців з дати балансу (переходить до складу поточної дебіторської заборгованості).

Для довгострокової дебіторської заборгованості законодавчим обґрунтуванням зміни її вартості на дату балансу є П(С)БО 13 "Фінансові інструменти" та МСБО 36 "Зменшення корисності активів".

У п. 30 розділу "Оцінка фінансових активів" П(С)БО 13 "Фінансові інструменти" визначено, що на кожен наступний після визнання дати балансу фінансові активи оцінюються за їх справедливою вартістю (дебіторська заборгованість, не призначена для перепродажу не включається).

Балансова вартість фінансових активів, за якими не застосовується оцінка по справедливій вартості, переглядається щодо можливого зменшення корисності на кожен дату балансу на основі аналізу очікуваних грошових потоків. Сума втрат від зменшення корисності фінансового активу визначається як різниця між його балансовою вартістю і дійсною вартістю очікуваних грошових потоків, дисконтованих за поточною ринковою ставкою відсотка на подібний фінансовий актив, з визнанням цієї різниці іншими витратами звітного періоду [3]. Наявність безнадійного боргу зумовлює втрату доходу і зменшення прибутку. Для достовірної оцінки поточної дебіторської заборгованості, що пов'язана з реалізацією продукції, товарів, робіт, послуг на дату балансу, зі складу поточної дебіторської заборгованості за продукцію, товари, роботи, послуги слід виключати безнадійну дебіторську заборгованість.

Висновки. Наявність дебіторської заборгованості в балансі і віднесення її до найбільш ліквідних активів не гарантує надходження грошових коштів з боку дебітора. Залежно від розміру дебіторської заборгованості, найімовірніших термінів її погашення, а також від того, якою є ймовірність непогашення заборгованості, можна зробити висновок про стан оборотних активів підприємства та зробити висновки щодо тенденцій його розвитку.

Список літератури

1. Про бухгалтерський облік та фінансову звітність [Електронний ресурс] : Закон України № 996 – XIV від 16. 06. 1999 : [зі змінами та доповненнями]. – Режим доступу : <<http://zakon.rada.gov.ua/>>.
2. Дебіторська заборгованість [Електронний ресурс] : Положення (стандарт) бухгалтерського облік 10 : [затверджене наказом Мінфіна України від 08.10.1999 №237 : [зі змінами та доповненнями]. – Режим доступу : <<http://zakon.rada.gov.ua/>>.
3. Фінансові інструменти [Електронний ресурс] : Положення (стандарт) бухгалтерського облік 13 : [затверджене наказом Мінфіна України від 30.11.2001 №559 : [зі змінами та доповненнями]. – Режим доступу: <<http://zakon.rada.gov.ua/>>.
4. Фінансовий облік [Текст] : підручник / С. Ф. Голов [та ін.]. – К. : Лібра, 2005. – 976 с.
5. Голов, С. Ф. Бухгалтерський облік та фінансова звітність за міжнародними стандартами [Текст] : практичний посібник / С. Ф. Голов, В. М. Костюченко. – К. : Лібра, 2004. – 880 с.

Отримано 1.10.2010. ХДУХТ, Харків.
© О.В. Топоркова, Т.О. Євлаш, 2010.

УДК 657.25

О.В. Прокопова, канд. екон. наук (*Харків, ХДУХТ*)

О.В. Ілляшенко, канд. екон. наук (*Сєверодонецьке відділення Інституту післядипломної освіти та дистанційного навчання Східноукраїнського національного університету ім. В. Даля*)

СУТНІСТЬ ТА ОСНОВНІ ШЛЯХИ ЗАСТОСУВАННЯ МОДЕЛЮВАННЯ БУХГАЛТЕРСЬКИХ ПРОЦЕДУР

Розглянуто основні принципи побудови бухгалтерських моделей господарських операцій в системі управління підприємством.